

Nr 61

Utlåtande i anledning av motion om översyn av bestämmelserna angående rätt till nödvärn.

I motionen I: 108 av herr *Ernulf* hemställs att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om en undersökning av tillämpningen av brottsbalkens regler om nödvärn samt om förslag till riksdagen om den ändring av dessa regler, vartill undersökningen kan föranleda, i syfte att tillerkänna den angripne ett tillfredsställande mått av handlingsfrihet.

Motionen har remissbehandlats. Redogörelse för motionens innehåll lämnas nedan.

Gällande rätt

Om en handling, som i och för sig faller under en brottsbeskrivning, t. ex. miss-handel, har vidtagits med rätt till nödvärn så är gärningen icke att anse som ett brott. Bestämmelser om nödvärn finns i *24 kap. 1 och 5 §§ brottsbalken*. I 1 § regleras nödvärnsrätten och i 5 § ges bestämmelser för det fall att någon i en nödvärnssituation gjort större våld eller svårare skada än som är medgivet.

Grundregeln är i 1 § utformad så att gärning som någon begår i nödvärn icke skall medföra ansvar. I paragrafen anges genom uppräknig i vilka situationer nödvärnsrätt kan föreligga. Det första fallet är att någon söker avvärja ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom. Den andra situationen anges vara försök att betvinga den som med våld eller hot om våld eller på annat sätt hindrar att egendom återtas på bar gärning. En tredje nödvärnssituation beskrivs som försök att hindra någon att olovligen intränga i rum, hus, gård eller fartyg. Som ett sista fall upptas att någon söker från rum, hus, gård eller fartyg avlägsna den som inträngt olovligen eller, om det är bostad, vägrar att på tillsägelse lämna bostaden. — Lagens uppräknig är uttömmande. Nödvärnsrätt föreligger därför inte mot varje beteende som kan betecknas som ett brottsligt angrepp; exempelvis faller ärekränkning utanför nödvärnsområdet utom i de fall då ärekränkningen har karaktären av angrepp på person i form av kroppslig förnärmelse. — Den handling som kan bli straffri genom stadgandet, t. ex. våld eller hot, måste vara en försvarsåtgärd riktad mot angriparen eller något dennes intresse.

För att straffrihet vid nödvärn skall inträda krävs i samtliga fall att handlingen inte är uppenbart oförsvarlig med hänsyn till angreppets beskaffenhet och det angripnas betydelse. Uttrycket uppenbart oförsvarlig medför en relativt bred marginal

till förmån för den angripne vid bedömande huruvida han hållit sig inom gränserna för nödvärnsrätten.

Även den som handlat uppenbart oförsvarligt kan gå fri från ansvar till följd av bestämmelsen om överskridande av nödvärn, s. k. nödvärnsexcess, i 5 § första stycket. Om den handlande gjorde större våld än vad som är tillåtet enligt 1 §, d. v. s. handlade uppenbart oförsvarligt, men omständigheterna var sådana att han svårligen kunde besinna sig, skall han inte dömas till ansvar. Härmed avses bl. a. tillfällen då den handlande haft så kort tid till förfogande att han inte kunnat rätt överväga lämpligt handlingssätt eller rätt bedöma arten av angreppet. Skulle svårigheten till besinning bedömas inte ha varit så betydande att straffrihet bör följa, kan enligt 5 § andra stycket strafflindring ifrågakomma.

Frågan om bevisbedömningen rörande påstående av en tilltalad om nödvärn bereder stundom svårigheter i praktiken. I princip anses emellertid att en tilltalads uppgift om att han handlat i nödvärn skall godtas om den inte måste anses vederlagd av omständigheterna i målet. På liknande sätt gäller att den tilltalade i princip inte anses besvisskyldig för att han icke överskridit gränserna för nödvärnsbefogenheten.

Historik

De regler om nödvärn som fanns i den år 1965 upphävda strafflagen hade i hudsak fått sin utformning genom lagstiftning år 1890. Vissa ändringar genomfördes 1937, varjämte lagstiftningen i formellt avseende reviderades år 1945.

Nödvärnsregleringen i strafflagen var i vissa hänseenden något snävare för den angripne än reglerna i brottsbalken. En allmän regel om nödvärn fanns i 5 kap. 8 § strafflagen. Denna regel innebar straffrihet för den som brukat våld till avvärjande av ett påbörjat eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp på person eller egendom eller som övat våld mot den som medelst inbrott eller eljest olovligen inträngt i annans rum, hus, gård eller fartyg eller mot den som vägrat att efter tillsägelse bege sig från annans hemvist. Förutsättning för straffrihet var dels att våldet ej var större än nöden krävde och dels att det ej stod i uppenbart missförhållande till den skada som var att befara av angreppet. För det fall att någon av dessa förutsättningar saknades fanns regler i 9 § samma kapitel om nödvärnsexcess motsvarande dem som finns i brottsbalken. — I 7 § samma kapitel stadgades om det s. k. större eller absoluta nödvärnet. Om man av annan överfölls med våld eller hot som innebar trängande fara, hade man rätt att använda allt det våld som påkallades för att avvärja faran. Hade man gjort större våld än nöden krävde, blev reglerna om excess tillämpliga; däremot kom i detta fall ej i fråga att tillämpa regeln i 9 § om våld som stått i uppenbart missförhållande till den skada som var att befara av angreppet. Enligt 5 kap. 7 § andra stycket förelåg rätt att använda det större nödvärnet även mot den som begick inbrott eller eljest trängde sig olovligen in i annans rum, hus, gård eller fartyg nattetid eller mot den som satte sig till motvärn mot den som ville värja eller på bar gärning återta vad som tillhörde honom.

Frågan om en uppmjukning av nödvärnsrättens innehåll till förmån för den angripne väcktes genom en motion vid 1934 års riksdag. Med hänsyn till svårigheten för den angripne att rätt bedöma vad som kunde vara erforderligt till avvärjande av faran borde, enligt vad som anfördes i motionen, en marginal finnas. Denna marginal borde ej vara för smal. Nödvärnsutövaren borde ej anses handla rättsstridigt om han fullföljde motangreppet så långt som erfordrades för att han skulle vara på den säkra sidan. Tanken häri kunde på ett ungefär uttryckas så att strafffrihet borde inträda, därest nödvärnsutövaren icke gjorde avsevärt större våld än nöden krävde. Motionen föranledde icke någon riksdagens åtgärd. Frågan om en utvidgning av nödvärnsrätten togs upp i samband med 1937 års lagstiftning men departementschefen ansåg att reglering borde anstå till dess en mera omfattande reformering av nödvärnsrätten skulle komma till stånd.

I det av *straffrättskommittén* avlämnade förslaget till brottsbalk (SOU 1953: 14) föreslogs rörande nödvärn huvudsakligen en sådan reglering som därefter genomfördes i brottsbalken. Kommittén uttalade bl. a.:

Enligt gällande rätt får den angripne ej använda större våld än nöden kräver. Denna regel gäller såväl det större som det mindre nödvärnet. — — — Vid det mindre nödvärnet skall därjämte iakttagas att det våld som den angripne använder ej får stå i uppenbart missförhållande till den skada som var att befara av angreppet. — Sistnämnda regel innebär relativt stor stränghet mot den angripne. Verkingarna är dock givetvis i hög grad beroende av de krav som man i praxis uppställer på den angripnes omdöme i det särskilda fallet och de bevisregler som tillämpas. Kommittén har valt en formulering som formellt innebär en viss uppmjukning av kravet på den angripne och som bättre torde överensstämma med den tolkning och tillämpning som givits de nu gällande nödvärnsreglerna. Även om den angripne använt större våld än nöden krävt, bör han kunna frikännas om den handling han företagit med hänsyn till de i lagtexten angivna omständigheterna ej är uppenbart oförsvarlig. — — — Kommittén anser att en viss utvidgning av försvarsrätten är påkallad. Därför föreslås, såsom förut nämnts, att den angripne skall äga företaga en handling som ej är uppenbart oförsvarlig. Häri ligger att en försvarsåtgärd kan vara lovlig även om den ej är nödvändig men av den angripne med skäl kunnat anses som nödvändig. Den avvägning som här måste ske får göras med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt, och det ligger i uttrycket uppenbart oförsvarligt att man bör räkna med en relativt bred marginal till förmån för den angripne vid bedömande huruvida han hållit sig inom gränserna för nödvärnsrätten. — I det för alla nödvärnshandlingar uppställda kravet att handlingen ej får vara uppenbart oförsvarlig ligger emellertid även en begränsning i förhållande till gällande rätt, nämligen i de fall där nu rätt till det större nödvärnet föreligger. Enligt förslaget kräves även i dessa fall en viss avvägning och det är ej utan vidare tillåtet att tillgripa den åtgärd som är nödvändig för att avvärja ett angrepp av det slag som avses med det större nödvärnet.

Vid lagrådsremissen av brottsbalksförslaget anslöt sig *departementschefen* (prop. 1962: 10) i huvudsak till den av kommittén föreslagna utvidgningen av försvarsrätten. Han uttalade härtill:

Det synes icke i och för sig vara något att invända mot uppfattningen, att en försvarsåtgärd som objektivt finnes icke vara nödvändig, likväl bör vara tillåten

om den angripne haft skälig anledning att anse den såsom nödvändig. En nödvärnssituation inträder ju i regel plötsligt och oväntat, så att den angripne har föga tid till övervägande. Emellertid synes det önskvärt att i lagtexten klart avgränsa det område inom vilket en nödvärnshandling rent objektivt sett skall vara tillåten. Vid en sådan avgränsning bör såväl angreppets art som betydelsen av det intresse som angripes beaktas. Det synes innebära en riktig avvägning att såsom kommittén föreslagit tillåta nödvärnsutövaren att vidtaga åtgärder, som ej är uppenbart oförsvarliga med hänsyn till angreppets beskaffenhet och det angripnas betydelse. Härefter ligger att det våld som användes icke får stå i klar disproportion till vad som erfordras för att avvärja den hotande faran, och vidare får det ej föreligga ett uppenbart missförhållande mellan nödvärnshandlingen och den skada som hotar genom angreppet. Den i kommitténs förslag upptagna föreskriften att hänsyn därjämte skall tagas till omständigheterna i övrigt torde däremot få utgå, då den väsentligen avser beaktande av rent subjektiva förhållanden. Sådana omständigheter som hänför sig till den angripnes möjligheter att i en hastigt inträdande situation överväga hur han skall skydda sig får beaktas i anslutning till reglerna om nödvärnsexcess.

Svar på enkel fråga i andra kammaren

Frågan om nödvärnsrätten var föremål för överläggning i riksdagens andra kammare den 27 november 1969 i anledning av en enkel fråga av herr Sjöholm till chefen för justitiedepartementet om departementschefen ansåg att rättspraxis ifråga om nödvärnsrätten utvecklats i fullgod överensstämmelse med lagstiftningens syften.

Justitieministern uttalade i sitt svar att han icke hade anledning antaga annat och tillade bl. a. att det kunde föreligga svårigheter att dra gränsen mellan vad som är nödvärn och vad som är överskridande av nödvärn. Problematiken skulle emellertid inte bli annorlunda efter en omformulering av reglerna utan man måste lita till domstolarnas omdöme, och det ansåg justitieministern att det fanns anledning att göra.

Motionen

I motionen redogörs för brottsbalkens regler om straffrihet vid nödvärn och för den tidigare regleringen härav i strafflagen. Motionären nämner den kritik som riktats mot de äldre reglerna med påpekande att dessa ställde alltför stora krav på den angripne och redovisar straffrättskommitténs bedömning i anslutning till dess förslag om utvidgning av nödvärnsrätten.

Motionären uttalar:

Enligt min mening är den utvidgning av nödvärnsrätten, som brottsbalkens regler innebär, i hög grad motiverad. I många fall ger naturligtvis nödvärnsrätten inte något reellt skydd åt den angripne på grund av att denne inte har faktisk möjlighet att avvärja angreppet. Men i den mån han har detta, anser jag det vara både rimligt och för nödvärnsrättens effektivitet nödvändigt att inte straffa den som försvarat sig annat än om han handlat på ett sätt som redan i angreppsögonblicket måste te sig klart oförsvarligt. — Det kan förefalla som om brottsbalkens regler garanterar en nödvärnsrätt i enlighet med det sist sagda. Emellertid lämnar uttryc-

ket »uppenbart oförsvarligt» rum för ganska olika tolkningar. Den kännedom jag i min verksamhet som domare vunnit om domarstolspraxis beträffande nödvärnsrätten ger mig anledning ifrågasätta, om man i praxis godtagit straffrihet i så stor utsträckning som lagstiftaren avsett. I många fall har det förefallit mig som om man bedömt nödvärnsrätten alltför restriktivt. Frågan härom är enligt min mening mycket betydelsefull, särskilt på grund av de under senare åren ökade gatuöverfallen. Även en del andra, i pressen uppmärksammade fall har fäst uppmärksamheten på frågan om nödvärnsrättens gränser.

Härefter refereras i motionen omständigheterna i ett mål, vari invändning om nödvärn ogillats. Målet hade förekommit vid en fingerad rättegång, som utsänts i radio. Motionären uttalar att — därest domen skulle återspegla domstolarnas praxis i fråga om nödvärnsrättens gränser — det är angeläget att reglerna omarbetas så att en angripen person får större marginal för sitt handlande än vad domen gav vid handen. Motionären anser frågan vara av en sådan betydelse att en genomgång bör företas av domstolspraxis beträffande nödvärnsrättens gränser och att, om genomgången ger vid handen att nödvärnsrätten är otillfredsställande, en översyn bör göras av reglerna om nödvärn.

Rättsfall

Till belysning av hur brottsbalkens regler om nödvärn tillämpas skall här nämnas två av högsta domstolen nyligen avgjorda mål.

I det ena meddelade högsta domstolen dom den 29 september 1969 (NJA 1969 s. 425). Omständigheterna var i korthet följande.

En italiensk medborgare, servitören T., född 1941, befann sig i sin bil utanför en tunnelbanestation i centrala Stockholm och väntade på en flicka. Chauffören B., född 1938, som var obekant för T., kom fram till bilen och började bulna på den samtidigt som han yttrade sig nedsättande om italienare. T. steg ur bilen för att tillse att B. ej åstadkom skador på denna. B. fortsatte att rikta okvädinsord mot T., varvid T. sade åt B. att gå hem och sova, eftersom han var full. (B. hade druckit 2—3 groggar.) T. stod på trottoaren vid sidan av bilen, högst $\frac{1}{2}$ meter från denna, när B. började gå till angrepp. B. trängde därvid T. bakåt mot bilen. T. försökte få bort B. men lyckades inte. I detta skede utdelade B. första slaget, ett knytnävsslag som träffade över vänster öga. T. slog omedelbart tillbaka med knuten hand och träffade sannolikt B:s näsa. B. trängde sig ytterligare mot T. så att T:s rygg kom att böjas bakåt över biltaket. T. försökte alltjämt få bort B., men denne fortsatte att slå mot T. T. försökte besvara slagen genom att rikta två slag mot B. men han vet ej om de träffade. B. upptäckte att han blödde ur näsan och upphörde då med angreppen och drog sig tillbaka några steg. T. öppnade då bildörren för att sätta sig i bilen igen.

Högsta domstolen uttalade: T. har — — — misshandlat B. till avvärjande av ett påbörjat brottsligt angrepp på honom själv. Det våld T. övat har med hänsyn till angreppets beskaffenhet icke varit uppenbart oförsvarligt och har ej heller fortsatt efter det angreppet upphörde. Den åtalade gärningen är alltså — oavsett om T. kunde undgå vidare angrepp genom att avlägsna sig från platsen — begången i nödvärn och skall icke medföra ansvar.

I det andra fallet meddelade högsta domstolen dom den 16 februari 1970 (NJA 1970 s. 58). I detta mål var omständigheterna följande.

Vägarbetaren M., född 1947, satt en kväll tillsammans med en flickvän jämte andra personer på stolar vid väggen i en korvbar i Gävle. Två alkoholpåverkade män, byggnadsarbetaren A., född 1915, och dennes son, kom in i lokalen. Ordväxling uppstod mellan A. och en person som satt i närheten av M. A. vände sig mot denne och mot M. och flickan samt frågade om de ville gå med ut och få stryk. I samband härmed sade A. något om att han varit svensk mästare i boxning. A. gick fram till M. och riktade ett knytnävsslag mot M:s huvud. M. lutade sig åt sidan och träffades ej. Slaget var däremot nära att träffa flickan. Efter slaget ramlade A. över M., som tog tag i A. och reste honom upp. A:s son kom då fram och A. och sonen drog M. från stolen. För att lugna ner A. tog M. ett livtag, »brottargrepp», på A. så att A. hamnade på golvet. A. reste sig och kom med höjda armar och knutna nävar hotfullt mot M. M. fick intrycket att A. skulle slå, blev rädd och slog ett knytnävsslag i ansiktet på A. A. föll baklänges på rygg. M. lämnade lokalen.

Underrätten fann väl att M. handlat i nödvärn men att handlandet varit uppenbart oförsvarligt, med hänsyn till att M. kunnat freda sig på annat sätt i beaktande av att A. var berusad och att flera män funnits i lokalen. Emellertid befanns situationen sådan att det ansågs ha mött svårigheter för M. att besinna sig. Svårigheterna ansågs dock ej så stora att de motiverade straffrihet, men M. borde få åtnjuta straffflindring.

Högsta domstolen uttalade: M. har — — — utdelat knytnävsslaget till avvärjande av ett överhängande brottsligt angrepp på honom själv. M:s handling kan — även med beaktande av att A. var berusad och att andra män uppehöll sig i lokalen — med hänsyn till angreppets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt icke anses ha varit uppenbart oförsvarlig. Den åtalade gärningen är alltså begången i nödvärn och skall förty icke medföra ansvar eller skadeståndsskyldighet.

Remissyttranden

Utskottet har i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden över motionen från *riksåklagaren*, *Svea hovrätt* och *Göta hovrätt*. Vidare har utskottet berett *Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare* samt *Sveriges advokatsamfund* tillfälle att yttra sig över motionen.

Samtliga remissinstanser utom advokatsamfundet anser skäl icke föreligga till den av motionären föreslagna undersökningen rörande tillämpningen av nödvärnsreglerna. Advokatsamfundet tillstyrker motionen.

Riksåklagaren inleder sitt avstyrkande yttrande med anförande att rättspraxis på området under början av de fem år som förflutit sedan brottsbalken trädde i kraft varit något osäker. Hans intryck, som senast befästs av ovan redovisade två domar av högsta domstolen, är dock att rättspraxis är på väg att stabilisera sig och att rättstillämpningen är förhållandevis liberal till den angräpnas förmån.

Riksåklagaren redogör för två andra fall än de ovan refererade, där nödvärn ifrågasatts. Fallen har, enligt riksåklagaren, på sistone väckt uppmärksamhet i pressen. Riksåklagarens redogörelse innehåller följande.

Det ena fallet avsåg en misshandel i Gävle. En person P., som halkat på gården till en fastighet, hade knackat på dörren till fastighetens gårdskarll, pensionären H., vilken hade öppnat sin dörr. Enligt H:s uppgifter (vid polis och inför rätta) hade P trängt sig in i H:s lägenhet och måttat slag mot H. som därvid tagit en tomflaska och slagit i huvudet på P. P. uppgav däremot, att han stått utanför dörren och bitt H. sanda bättre, varefter han vänt sig om för att gå, och att han därefter av H. fått slag i huvudet av en tombutelj. Åtal väcktes mot H. för misshandel. H. erkände att han slagit P. med butejlen men bestred ansvar under åberopande av att han begått gärningen i nödvärn. Rådhusrätten satte tilltro till P:s uppgifter och fann styrkt att H. tilldelat P. slag bakifrån. H:s invändning om nödvärn befanns därför oggrundad. Rådhusrätten, som förklarade sig av hänsyn till H:s ålder sätta straffet lägre än eljest bort ske, dömde H. för misshandel till fängelse en månad. Hovrätten fann ej skäl att göra ändring i rådhusrättens dom. Tidningsreferaten av händelseförloppet synes i betydande omfattning ha grundats på H:s uppgifter, vilka av domstolarna bedömts som otillförlitliga.

Det andra fallet gällde en pensionär, N. (70 år gammal och med nedsatta kroppskrafter), som bodde ensam i en stuga på landsbygden i Dalarna. En natt hade en yngling kastat in en vedklamp genom N:s fönster. N. hade lyckats skrämma iväg ynglingen genom att hota att hämta ett gevär. Påföljande natt återkom samme jämte två andra ynglingar, som hade planlagt att råna N. Två av dem kastade genom fönstren in stora vedklampar, av vilka en hamnade på N:s huvudkudde, vilken han just lämnat. N. hämtade sin älgstudsare, laddade den och sköt ett skott snett ut genom ett fönster. Därvid skadades en av ynglingarna till döds. N. har uppgivit, att han fruktat för sitt liv, att han skjutit för att skrämma och att han inte såg någon utanför det fönster han sköt genom. Länsåklagaren fann, att N:s uppgifter måste godtas, att N. av flera skäl haft rätt till nödvärn och också haft fog för sin uppfattning att han svävat i livsfara. Då det svårligen kunde tänkas att N. till avvärijande av det mot honom och hans egendom riktade angreppet kunnat handla på annat sätt, fann länsåklagaren N:s motvärnshandling inte vara att bedöma som uppenbart oförsvärlig. Länsåklagaren beslöt därför att förundersökningen skulle avslutas och att åtal inte skulle väckas.

Under hänvisning till dessa fall och till de båda förut nämnda avgörandena av högsta domstolen anser riksåklagaren att praxis inte ger anledning till några betänkligheter och finner ej skäl att särskilt utreda tillämpningen av brottsbalkens regler om nödvärn.

Svea hovrätt anser en framställning om översyn av nödvärnsreglerna i enlighet med motionärens hemställan icke påkallad. Hovrätten anför att — såsom motionären framhållit — uttrycket »uppenbart oförsvärlig» i 24 kap. 1 § brottsbalken lämnar rum för ganska olika tolkningar men menar att åtskillig ledning vid tolkningen kan hämtas ur förarbetena. I anslutning till de båda ovannämnda domarna av högsta domstolen uttalar Svea hovrätt:

I båda målen frikändes den angripne, som åtalats för misshandel, trots att han kunnat undvika vidare misshandel å honom själv på annat sätt än genom att utdela slag. Domarna synes ge vid handen att högsta domstolen, vid bedömningen av om den angripne hållit sig inom gränserna för nödvärnsrätten, räknat med en sådan relativt bred marginal till förmån för honom som avsetts vid bestämmelsernas tillkomst.

Göta hovrätt, som anser att domen i den av motionären relaterade fingerade rättegången icke är representativ för rättspraxis, finner skäl icke föreligga att lagreglerna om nödvärnsrätten ånyo omprövas. Hovrätten anser att nödvärnsreglerna i dess nuvarande utformning ger domstolarna en vidsträckt prövningsrätt och icke infattar någon begränsning av domstolarnas möjlighet att i tillbörlig mån beakta den angripnes intressen. Det finns, enligt hovrätten, icke anledning anta att den utformning nödvärnsrätten givits i brottsbalken skall leda till en vid bestämmelsernas tillkomst icke avsedd begränsning av denna rätt.

I övrigt anför hovrätten:

Lagstiftningen rörande nödvärnsrätten måste ha sådan utformning att dess grundprinciper lätt kan förstås av envar. Genom de ändringar av hithörande bestämmelser, som skett i och med brottsbalkens införande, har detta syfte väl tillgodosetts. Nu stadgas för nödvärnsrätten endast den begränsningen att handlingen ej får vara uppenbart oförsvarlig med hänsyn till angreppets beskaffenhet och det angripnas betydelse.

Uppfattningen om graden av det våld, med vilket ett angrepp får mötas, skiftar från tid till annan. I en tid då våldsbrott är vanligen förekommande gör sig anspråket på en vidsträckt nödvärnsrätt allt starkare gällande. Det är emellertid med beaktande av de många skiftande fall, som kan komma under domstolarnas bedömande, ej möjligt att i lagen ange omfattningen av det våld som vid varje tid och i varje situation skall anses vara tillåtet. Det måste ankomma på domstolarna att inom den av lagstiftaren angivna ramen bestämma nödvärnsrättens gränser.

Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare anser anledning ej finnas att företa den av motionären föreslagna undersökningen.

Föreningen är medveten om att det under senare år har blivit mera vanligt än tidigare att medborgarna utsätts för oprovocerade angrepp från för dem okända personer främst på grund av att, som motionären framhåller, de s. k. gatuöverfallen har ökat. Föreningen anser det därför vara av stor vikt att utrymme finns för domstolarna att tillämpa straffrihet för gärningar som företas i avsikt att avvärja sådana angrepp. Bestämmelsen i 24 kap. 1 § brottsbalken ger enligt föreningens mening sådant utrymme.

Föreningen vill ej utan närmare kännedom om de särskilda omständigheterna i det fingerade rättsfall som motionären redogör för uttala sig om huruvida utgången i det målet för den angripnes del strider mot lagstiftarens mening om den situation då rätt till nödvärn föreligger. Ej heller har föreningen sig bekant några rättsfall, i vilka utgången skulle kunna anses strida mot lagstiftarens mening om rätt till nödvärn. Föreningen tillägger att en sådan undersökning som motionären föreslagit skulle vara mycket svår att genomföra, eftersom undersökningen skulle fordra en omfattande genomgång av bl. a. underrättspraxis och eftersom åtskilliga överväganden skulle behöva göras, som är svåra för den som ej deltagit i handläggningen av ifrågavarande mål.

Styrelsen för *Sveriges advokatsamfund* tillstyrker bifall till motionen och anför:

Av uttalanden, som styrelsen inhämtat från advokater med stor erfarenhet från försvar i brottmål, framgår att domstolarnas tillämpning av bestämmelserna om frihet från ansvar vid nödvärn är restriktiv. Styrelsen finner det angeläget att i en tid, då framför allt i de större städerna våldsdåden alltmer tilltar, den som handlar i nödvärn för att exempelvis avvärja ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom verkligen kommer i åtnjutande av den ansvarsfrihet som nödvärnsreglerna är avsedda att möjliggöra.

Utskottet

I utlåtandet behandlas frågan om nödvärnsrättens gränser. Motionären framhåller att det är angeläget att brottsbalkens nödvärnsregler tillämpas liberalt, särskilt i en tid då antalet gatuöverfall ökat. I motionen yrkas att riksdagen skall an hålla om en undersökning av tillämpningen av dessa regler samt om förslag till den ändring av reglerna, som undersökningen kan föranleda, i syfte att tillerkänna den angripne ett tillfredsställande mått av handlingsfrihet.

Som framgår av den ovan lämnade redogörelsen genomfördes vid brottsbalkens tillkomst en utvidgning av rätten för en angripen person att försvara sig och nu gäller för att straffrihet skall inträda vid nödvärn att nödvärnshandlingen ej får vara uppenbart oförsvarlig med hänsyn till angreppets beskaffenhet och det angripnas betydelse. Reglerna medger sålunda en relativt bred marginal till förmån för den angripne men tillåter som motionären framhåller också olika tolkningar beträffande gränsen för nödvärnsrätten. Självfallet är det av stor vikt att reglerna inte tillämpas på ett sätt som strider mot de tankegångar som legat till grund för bestämmelsernas utformning. Enligt vad riksåklagaren uppgivit i yttrande till utskottet över motionen ger utvecklingen av rättspraxis inte heller anledning till några betänkligheter. Som ovan redovisats har högsta domstolen nyligen avgjort två fall där fråga varit om nödvärnsrättens omfattning. I båda målen frikändes den angripne från påstådd misshandel trots att han kunnat undvika vidare angrepp mot honom själv på annat sätt än genom att utdela slag. Dessa för domstolarna vägledande ställningstaganden synes tillgodose de syften som ytterst uppstår motionen.

Med hänsyn till det anförda är det enligt utskottets mening inte påkallat att verkställa någon undersökning i enlighet med motionärens önskemål. Motionen bör därför inte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottet hemställer,

att motionen I:108 icke föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 20 oktober 1970

På första lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Alexanderson (fp), Erik Svedberg (s), fröken Mattson (s), herr Schött (m), fru Lindström (s), herrar Sörenson (fp), Larfors (s) och Ferdinand Nilsson (cp);

från andra kammaren: fröken Bergegren (s), herrar Martinsson (s), Jönsson i Malmö (s), Oskarson (m), Polstam (cp), fru Anér (fp), herr Jadestig (s) och fru Jonäng (cp).